אמרי [א]לדידהו נמי לא דחי ואלא קשיא הני תרתי דתנא חדא [א]כל העם מוליכין את לולביהן להר הבית ותני' אידך לבית הכנסת ומתרצינן כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים לא אידי ואידי בזמן שבית המקדש קיים ולא קשיא כאן במקדש כאן בגבולין א"ל אביי (א) לרבא מאי שנא לולב דעבדינן ליה שבעה זכר למקדש ומאי שנא ערבה דלא עבדינן לה שבעה זכר למקדש א"ל הואיל ואדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב א"ל ההוא משום לולב הוא דקא עביד ליה וכי תימא דקא מגבה ליה והדר מגבה ליה [ג]והא מעשים בכל יום דלא קא עבדינן הכי אמר רב זביד משמיה דרבא לולב דאורייתא עבדינן שבעה זכר למקדש ערבה דרבנן לא עבדינן לה שבעה זכר למקדש למאן אילימא [ג]לאבא שאול האמר [1]ערבי נחל כתיב שתים אחת ללולב ואחת למקדש אי לרבנן הלכתא גמירי לה [ד]דא"ר אסי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני אלא אמר רב זביד משמיה דרבא לולב דאית ליה עיקר מה"ת בגבולין עבדינן ליה שבעה זכר למקדש [ב]ערבה דלית לה עיקר מן התורה בגבולין לא עבדינן שבעה זכר למקדש אמר ר"ל כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח כדי לצאת בערבה א"ל ר' יוחנן מי אמרה הא איהו אמר דא"ר אסי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני אלא מי אמרה בנטילה דלמא בזקיפה מי אמרה בבעלי מומין דלמא בתמימים אתמר ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי חד אמר ערבה יסוד נביאים וחד אמר ערבה מנהג נביאים תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר יסוד נביאים דא"ר אבהו א"ר יוחנן ערבה יסוד נביאים הוא תסתיים א"ל ר' זירא לר' אבהו מי א"ר יוחנן הכי והא"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני [ה][2]אשתומם כשעה חדא ואמר [ט]שכחום וחזרו ויסדום ומי א"ר יוחנן הכי [י]והא"ר יוחנן דלכון אמרי דלהון היא ל"ק

כאן

לדידהו נמי לא דחי. שלא לעשות ישראל אגודות ונראה כשתי תורות דלדידן לא דחי לולב שבת: **בגבולין.** מוליכין לבית הכנסת וכולהו בזמן הבית דהוו כולהו בארץ וסמוכים להיות ב"ד[ז] ויודעים אימת הוקבע החדש אבל עתה משחרב בית המקדש אין לולב דוחה שבת אפי' לבני א"י: **דלא עבדינן לה שבעה.** אבל יום אחד מיהא עבדינן כדאמרינן לקמן (עמוד ב) בר"א בר צדוק והוא היה לאחר חורבן שהרי ר' צדוק אביו בימי ר' יוחנן בן זכאי ובימי ר"א ור' יהושע ור"ג היה כדאמרינן בבכורות (ד' לו.) כלום חלקנו בין חבר לעם הארץ והוא היה השואל: **למאן.** אליבא דמאן קאמר ערבה דרבנן: **עיקר.** יום אחד מיהא יש לו שורש אבל ערבה אין לה שום שורש מן התורה בגבולין: **כהנים בעלי מומין.** אף הם דוחקים ונכנסין להקיף ברגליהם וערבה בידם וא"א להקיף שלא יכנסו בין האולם למזבח וכל השנה אסורים ליכנס שם כדאמרינן במסכת כלים בפרק ראשון: **מי אמרה.** השתא ס"ד דה"ק מי אמרה שהיא חובה וקאמר לצאת בה ידי חובה ולהכי פריך מאן אמרה בתמיה: **מי אמרה בנטילה.** ותהא חובת כהנים דקאמר לצאת: **דלמא בזקיפה.** וכהן אחד זוקפה ע"י הכל ואין חובה על כולם: **יסוד נביאים הוא.** תקנת נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי שהיו ממתקני תקנות ישראל באנשי כנסת הגדולה: **מנהג.** הנהיגו את העם ולא תקנו להם ונפקא מינה דלא בעיא ברכה דליכא למימר וצונו דאפילו בכלל לא תסור ליתא: **ומי א"ר יוחנן.** יסוד נביאים היא והא הלכה למשה מסיני היא: **שכחום.** בגלות בבל שכחו את התורה והמצות במקצת וזו נשכחה לגמרי: **וחזרו.** נביאים אחרונים: **ויסדום.** ע"פ הדבור: **והא"ר יוחנן דלכון אמרי דלהון היא.** רב כהנא היה מתלמידי רב והיה חריף מאד וברח לא"י לפני ר' יוחנן מחמת מרדין ח) [שהרג לאדם אחד] כדאמרינן בפרק בתרא דב"ק (ד' קיז.) והוצרך לו ר' יוחנן לכמה ספיקות והיה אומר ר' יוחנן לבני א"י סבור הייתי שתורה שלכם שלא גליתם מארצכם ולא היה לכם טירוף הדעת אבל ראיתי שהיא של בני בבל שאע"פ שגלו עמדה להם חכמת החרש והמסגר שגלו עם יכניה כדכתיב (מ"ב כד) הכל גבורים עושי מלחמה ותניא בסדר עולם וכי מה גבורה עושין בני אדם הנתונין בשלשלאות של ברזל אלא שגבורים היו במלחמתה של תורה אלמא ס"ל לר' יוחנן דלא נשתכחה תורה בגלות בבל:

במקדש

אמרי לדידהו נמי לא דחי. ל"ק מידי משופר כדפרישנא לעיל: **כהנים** בעלי מומים. ה"ה דהוה מצי למימר ופרועי ראש דתרוייהו אסירי אי לאו משום ערבה כדתנן פ"ק דכלים (מ"ט) בין האולם ולמזבח מקודש הימנו שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם:

אמר ליה ר' יוחנן מי אמרה. סלקא דעתיה דה"ק מי אמרה שהיא חובה דאורייתא ואתיא ודחיא מעלות דרבנן דלמא רבנן היא דלא דחינן מעלות דרבנן משום תקנתא דרבנן ולכך פריך הא איהו אמרה ומשני מי אמרה שהיא בנטילה דלמא בזקיפה וכיון דאין מקיפין את המזבח ולא בעי אלא זקיפה בעלמא אחד זוקף ע"י כולן א"נ בעלי מומין אפשר להו לזקוף בשאר רוחות ולא יכנסו בין האולם ולמזבח ואפי' תימצי לומר בנטילה כדאסקינן לעיל דאיתותב מ"ד בזקיפה מי אמרה בבעלי מומין דלמא אין הלכה למשה מסיני אלא בתמימין הראוין לעבודה כמו שאין הלכה למשה מסיני בזרים אלא בכהנים דהא מודית מדלא אמרת זרים נכנסין ולפי שיטה זו דפרי' דמעלה דרבנן היא קשה לאבא שאול דיליף (לעיל דף לד.) ערבה של מזבח מדכתיב ערבי אמאי בכהנים דלמא אפי' בישראל כמו ערבה דלולב וי"ל דשמא הקפת מזבח בכהנים ושאר ישראל בעזרה בלא הקפה: **והא** א"ר יוחנן דלכון **אמרי** דלהון **היא.** רב כהנא מתלמידי דרב היה ומבבל ברח לא"י לפני ר' יוחנן מחמת מרדין כדאמרינן פרק בתרא דב"ק (דף קיז. ושם:) והוצרך לו ר' יוחנן לכמה ספיקות וא"ר יוחנן לבני א"י סבור הייתי שהתורה שלכם שלא גליתם מארצכם לא היה לכם טירוף הדעת אבל ראיתי שהיא של בני בבל שאע"פ שגלו עמדה להם חכמת החרש והמסגר שגלו עם יכניה כדכתיב הכל גבורים עושי מלחמה ותניא בסדר עולם וכי מה גבורה עושים בני אדם הנתונים בשלשלאות של ברזל אלא שהיו גבורים במלחמתה של תורה אלמא לר' יוחנן לא נשתכחה תורה בגלות בבל כך פי' בקונטרס והקשה רבינו תם אטו מי לא אשכחן פ' הבונה (שבת קד. ושם) גבי מנצפ"ך שכחום וחזרו ויסדום ולא פריך הכי ועוד אטו משום דהם בני תורה א"א שישתכחו תורת ערבה ורבינו חננאל גרס דלכון אמר דלהון היא ומפרש רבינו תם שהיה ר' יוחנן אומר לתלמידיו שהיו לפניו מבבל אחד משלכם אומר דהוא רב כהנא שעלה מבבל דלהון היא משלהם היא ערבה כלומר שהיא מנהג נביאים שהיו רגילין לדבר לתלמידים שבבבל וכן ת"ח שמבבל לתלמידים שמא"י כדאשכחן לקמן (דף מח.) רב חייא בר רב (אשי) שהיה מבבל דאמר פוחת בה ארבעה דמיירי לבני א"י ור' יהושע בן לוי שהיה מא"י דאמר מדליקין בה את הנר איירי לבני בבל וכן פ"ק דשבת (דף ט: ושם) גבי משיתיר חגורו והשתא ניחא דפריך הכא שפיר דרבי יוחנן אדר' יוחנן דאמר יסוד נביאים ודלהון היא משמע דמנהג הנביאים ולא יסוד והשתא נמי ניחא פרק המגרש (גיטין דף פד:) אמתני' דכיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה דאמר חזקיה רשב"א היא שמצריך כן פרק הזורק (שם דף עח.) גבי כנסי שטר חוב זה ור' יוחנן אמר אפי' תימא רבי דילכון אמרי שאני הכא הואיל וקנאתו ליפסל בו ופי' שם בקונט' דר' חייא ובניו עלו מבבל כדאמרינן לעיל בסוף פ"ק (דף כ.) וחזקיה בנו של ר' חייא היה וא"ל ר' יוחנן אחד משלכם דהוא רב כהנא שעלה מבבל כמותו אומר דאתיא אפי' כר' וקשה והלא חזקיה רבו של ר' יוחנן היה כדמוכח פרק אלו קשרים (שבת דף קיב:) וכשעלה רב כהנא היה ר' יוחנן ראש ישיבה כדמוכח בהגוזל בתרא (ב"ק דף קיז.) וזקן גדול היה דמסרחו ליה גביניה וסתמא לא היה ר' יוחנן ראש ישיבה כל ימי חזקיה רבו ואע"ג דאשכחן בהקומץ רבה (מנחות דף כג: ושם) דכשעלה רב כהנא אשכחינהו לבני ר' חייא דיתבי וקאמרי עשרון שחלקו והניחו בכיסא ונגע טבול יום באחת מהן מהו שמא פעמיים עלה אחת בימי חזקיה ואחת בימי ר' יוחנן כששאל ממנו ר' יוחנן כל ספיקי דה"ל ולפירוש ר"ת ניחא דלתלמידיו שמבבל היה אומר ר' יוחנן דלכון אמרי אפי' תימא ר' ודכוותיה אשכחן פ' אין מעמידין בירושל' דא"ל ר' יוחנן לר' חייא בר אבא הלין תלת מילין סלקון מן גביכון:

כאן

רבינו חננאל

מדתנ' כל העם מוליכין את לולביהן לכנסת ומשנה אחרת כל העם להר הבית, ואוקימנא להו הא דתנ' בהר הבית בזמן שבית המקדש [קיים] והא דתנן בכנסת בזמן הזה. ודחינא לא תרוייהו בזמן בית המקדש, והא דתנן בהר הבית במקדש, והא דתנן בכנסת בגבולין זולתי ירושלים, פי' בשאר מדינות. ותרוייהו כשהמקדש קיים. ועל זה הפסק על שמועה זו קבלנו, כי אלו שראו שחל יום שביעי של ערבה בשבת, בזמן שלא נתקבעו השנים כתיקונן כגון יסוד השמד. ירושלמי ר' סימון מפקד לאילין דמחשבין יהבון דעתכון כי היכי דלא תעבדון לא תקיעתא ולא ערבתא בשבת. ואין תדחקון, עבדון תקיעתא בשבת ולא תעבדון ערבה בשבתא. אמר ליה אביי **לרבא** מאי שנא לולב דעבדינן ליה זכר למקדש, ומאי שנא ערבה דלא עבדינן. ואסיק' לולב דאית ליה עיקר מן התורה [בגבולין עבדינן לה זכר למקדש, ערבה דלית לה עיקר מן התורה] בפני עצמה בגבולין, לא עבדינן לה זכר למקדש. אמר ר' לוי כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח, כשמקיפין את המזבח, כדי לצאת בערבה. אמר ליה ר' יוחנן מי אמ' בנטילה דלמא בזקיפה. פי' זה שהיו מקיפין שבעה פעמים בלולב היה ולא בערבה, כאשר אמר ר' אלעזר בראש השמועה, מי אמרה בבעלי מומין דלמא בתמימים, פי' שכיון שמצוותה בזקיפה לא יתכן כהנים בעלי מומין לזוקפה על המזבח, שמתראה כאילו הן כשרים לגבי המזבח. [פירוש] תמימין, לזוקפה, כלומר הכהנים התמימים הן זוקפין אותה על המזבח. אמר ר' **יוחנן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני.** ירושלמי ערבה [הלכה למשה מסיני] ולא כאבא שאול דאמר ערבה מן התורה. ניסוך המים [הלכה למשה מסיני ולא] כר' עקיבא דאמר [בשני] ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם, מ"ם יו"ד מ"ם, מים. מכאן לניסוך המים מן התורה. **איתמר** ר' יוחנן אמר ערבה יסוד נביאים היא. כלומר הנביאים הורו אותה [נ"א אותם] לעשות כך. ר' יהושע בן לוי אמר מנהג נביאים היא, כלומר הוראה בלא תיקון. [נ"א: בלא הוראה ובלא תיקון]. **ואקשינן** איני והא אמר ר' יוחנן הלכה למשה מסיני. פי' וכיון שהלכה למשה מסיני, אמאי צריכה הוראת נביאים ותיקונם, והלא מתוקנת ועומדת היא. ופריק הכי נמי, מיהו שכחוה וחזרו הנביאים והורו להן ההלכה ויסדוה להן, ונתקיימה יסוד נביאים. נתברר כי דברי ר' יוחנן שאמר יסוד נביאים היא, כלומר יסודה נביאים כי היא הלכה למשה מסיני קאמר. איני והאמר ר' יוחנן לחזקיה בנו של ר' חייא שהוא בבלי, דלכון א) אמר(י). כלומר רב כהנא החכם שלכם שהוא בבלי אמר, דילהון היא. פי' החכם שלכם אמר לי כי ערבה מדרבנן היא ואינה לא יסוד נביאים ולא הלכה. ושנינן לא קשיא

עין משפט
נר מצוה

יב א מיי' פ"ז מהל' לולב הלכה יז יח סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרנח סעיף ב:
יג ב מיי' שם הלכה כב:

מסורת הש"ס

א) [לעיל מג.], ב) [כתובות סח: לה: ב"ק לה: ב"מ טו: קי: ב"ב קעג:], ג) [לעיל לד.], ד) לעיל לד. ע"ש תענית ג: מו"ק ג: [זבחים קי:], ה) [שבת מז. מו"ק ג: קדושין לט. חולין כא.], ו) ב"ק קיז:, ז) בס"א: וסמוכים לב"ד, ח) רש"ל,

תורה אור השלם

1. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: ויקרא כג מ

2. אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דִּי שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָה וְרַעְיֹנֹהִי יְבַהֲלֻנֵּהּ עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר בֵּלְטְשַׁאצַּר חֶלְמָא וּפִשְׁרֵא אַל יְבַהֲלָךְ עָנֵה בֵלְטְשַׁאצַּר וְאָמַר מָרִי חֶלְמָא לְשָׂנְאָךְ וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָךְ: דניאל ד טז

הגהות הב"ח

(א) גמ' א"ל אביי לרבה מאי שנא:

גליון הש"ס

גמ' שכחום וחזרו ויסדום. שבת דף קד ע"א מגילה דף ג ע"א:

מוסף רש"י

שתים אחת ללולב ואחת למקדש. למדך שצריך שתי מצות של ערבה, אחת לאגדה בלולב ואחת למקדש להקיף את המזבח (לעיל לד.). **עשר נטיעות.** המפוזרות בתוך בית סאה, חורשין כל בית סאה ערב שביעית עד ר"ה, אע"ג דשאר שדות אין חורשין לפני שביעית ל' יום, זה חורשין דהואיל אם אין חורשין סביבן מפסידין (תענית ג. וכעי"ז מו"ק ג: ועי' לעיל לד. בארוכה). **ערבה.** להקיף המזבח (מו"ק שם) למקדש, דאילו ערבה ללולב מקרא נפקא (לעיל לד.). **וניסוך המים.** לתמידין של שחר שבעת ימי החג כדאמרינן לקמן (מח.) והתם מפרש כיצד מנסכין, בין מים בין יין, וכל קרבנות כל ימות השנה אין נסכיהם אלא יין, חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני ניסוכין (לעיל לד.). **הלכה למשה מסיני.** אלו שלשה נשאלו בבית המדרש מנין להם מן התורה והשיבו שהלכה למשה מסיני הם ושמע השומע וגרסם כסדר ששמעם, וכן שיעורים וחציצין ומחיצין (לעיל ה:) שמען השומע וסדרן כסדר ששמען וכן בכל מקום (לעיל לד.). **אשתומם כשעה חדא.** שתק והיה מחשב מה יענה (חולין כא. ועי' דניאל ד טז). **דלכון אמרי.** שלכם הייתי אומר, תורה של בני א"י היא, **דילהון היא.** של בני בבל (ב"ק קיז:).

א) נ"ל דילכון אמר וכ"כ התוס' להדיא כאן בד"ה והא בשם רבינו דגרס דילכון אמר.